

พลวัตและบทบาทเชิงการเมืองของเครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่ความขัดแย้ง
ชายแดนใต้ภายใต้การเปลี่ยนผ่านสู่สันติภาพ

Dynamics and Political Roles of Civil Society Networks in the Southern
Border Provinces' Conflict under the Transition to Peace

ขอชาลี อาแว, ชาริต้า ประสิทธิ์หิมะ, พลธรรม์ จันทร์คำ และสุภาสเมต ยุนยะสิทธิ์

Ghazalee Awae, Charita Prasithima, Poldham Chancome, and Suphatmet Yunyasit

สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

Institute of Human Rights and Peace Studies, Mahidol University

E-mail¹ : charita.pra@mahidol.ac.th

Date Received : 20 October 2025

Date Revised : 20 March 2025

Date Accepted : 23 March 2025

Date Published online : 27 March 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์พลวัตการทำงานและบทบาทเชิงการเมืองของเครือข่ายภาคประชาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเปลี่ยนผ่านของสถานการณ์ความไม่สงบ ผ่านการถอดบทเรียนและการพัฒนาแผนที่นำทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ภาคประชาสังคมในพื้นที่มีการปรับเปลี่ยนบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญ จากการเคลื่อนไหวเพื่อการเข้าถึงทรัพยากรเบื้องต้นสู่การเป็นผู้อำนวยความสะดวกหลักในกระบวนการสันติภาพ โดยใช้บทบาท “ความเป็นตัวแทนของท้องถิ่น” ในฐานะตัวแสดงที่เป็นกลางและอิสระ ผลการวิเคราะห์ SWOT ชี้ให้เห็นว่า จุดแข็งภายในองค์กรโดยเฉพาะความไว้วางใจจากชุมชนและความยืดหยุ่นของเครือข่ายเป็นกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนความสำเร็จ ในขณะที่ความไม่มั่นคงทางการเงินและการแทรกแซงจากอำนาจรัฐเป็นอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่สำคัญ บทความนี้ได้สังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายและโมเดลการพัฒนาศักยภาพสำหรับเครือข่ายคนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นกรอบยุทธศาสตร์ในการยกระดับภาคประชาสังคมให้สามารถขับเคลื่อนสันติภาพและการพัฒนาได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

คำสำคัญ: เครือข่ายภาคประชาสังคม, จังหวัดชายแดนภาคใต้, กระบวนการสันติภาพ, พลวัตเชิงยุทธศาสตร์, การพัฒนาที่ยั่งยืน

¹ ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (corresponding author)

Abstract

This research analyzes the operational dynamics and roles of civil society networks in Thailand's Southern Border Provinces (SBPs) during the transition of the insurgency. Utilizing a qualitative research methodology to extract lessons learned and develop a roadmap for sustainable development, the findings reveal a significant strategic shift in the roles of local civil society organizations (CSOs). These actors have evolved from resource-based movements to key facilitators of the peace process, exercising “local agency” as neutral and independent actors. The SWOT analysis indicates that internal strengths particularly community trust and network resilience are fundamental drivers of success. Conversely, financial instability and state interference emerge as critical structural barriers. This article synthesizes policy recommendations and a capacity-building model for youth networks, providing a strategic framework to elevate the civil society sector in driving concrete and sustainable peace and development.

Keywords: Civil Society Networks, Southern Border Provinces, Peace Process, Strategic Dynamics, Sustainable Development

บทนำ

งานวิจัยเรื่อง การถอดบทเรียนเครือข่ายภาคประชาสังคม เพื่อสันติภาพ ความมั่นคง และการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและถอดบทเรียนการทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เข้าใจพลวัตและการปรับตัวขององค์กรภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา) ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อ ภาคประชาสังคม (Civil Society) ในมิตินี้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่หน่วยงานสงเคราะห์หรือผู้ช่วยงานพัฒนาในเชิงเทคนิคเท่านั้น แต่ได้สั่งสมสถานะจนกลายเป็น “ตัวแสดงเชิงการเมืองในพื้นที่ทางสังคม” (Political Actors in Social Space) (Paffenholz, 2010) ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของกระบวนการสันติภาพ การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมคือภาพสะท้อนของการต่อรองและการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน (Richmond, 2011) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะตัดสินว่าสันติภาพและการพัฒนาในอนาคตจะดำเนินไปได้อย่างมั่นคงเพียงใด

สถานการณ์ในภาพรวมเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะระลอกใหม่ที่เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2547 ตั้งแต่วันที่ 4 มกราคม 2547 ถึง 31 สิงหาคม 2568 มีเหตุการณ์เกิดขึ้น 23,361 ครั้ง ส่งผลให้มีผู้บาดเจ็บ 14,731 ราย และเสียชีวิต 7,755 ราย การสูญเสียนี้ยังทำให้เกิดเด็กกำพร้าและหญิงหม้าย

จำนวนมาก (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, 2568) ทั้งนี้ องค์กรภาคประชาสังคมได้มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต ทั้งการเคลื่อนไหวเพื่อการพัฒนาและเพื่อสังคมการเมือง เช่น การประท้วงกรณีเหตุการณ์สะพานกอตอ (2518) การประท้วงเรื่องฮิญาบ (2530-2531) การเรียกร้องการจัดการทรัพยากรที่เป็นธรรม เช่น เชื้อนสายบุรี และการถอนทะเบียนมัสยิดกรือเซะ (พินธกร นามดี, 2564; รอมฎอน ปันจอร์, 2555; ดวงยิหาว อุตริสินธุ์, 2559)

หลังปี 2547 ภาคประชาสังคมเดิมได้หันมาทำงานด้านสิทธิมนุษยชน การเยียวยา และการสร้างสันติภาพมากขึ้น พร้อมกับการก่อตัวขององค์กรใหม่ ๆ จนปัจจุบันมีถึง 517 องค์กร (มุฮัมมัดอายุบ ปาทาน และคณะ, 2555) องค์กรเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการเป็นกระบอกเสียงและตัวกลางเชื่อมประสานระหว่างประชาชนกับภาครัฐ ทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบาย เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนของรัฐบาล ศอ.บต. และ กอ.รมน.

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีงานศึกษาวิจัยในอดีตจำนวนมาก แต่พบว่าองค์ความรู้ส่วนใหญ่มักเน้นการอธิบายบทบาทของภาคประชาสังคมในลักษณะ “แยกส่วน” ตามภารกิจเฉพาะด้าน ส่งผลให้เกิดช่องว่างความรู้ในการทำความเข้าใจมิติ “พลวัตความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายองค์กรรวม” (Holistic Network Dynamics) ซึ่งเป็นภาพรวมของการเชื่อมโยงและบูรณาการการทำงานร่วมกันท่ามกลางสถานการณ์เปลี่ยนแปลง (Boonpunth & Rolls, 2016) งานวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวเพื่อให้เห็นปฏิสัมพันธ์เชิงระบบที่มีความลึกซึ้งกว่าการศึกษาที่ผ่านมา จึงมุ่งวิเคราะห์ไปที่ “พลวัตเชิงยุทธศาสตร์และการปรับตัวของเครือข่ายภาคประชาสังคม” โดยบูรณาการแนวคิดบทบาทภาคประชาสังคมของ Paffenholz (2010) และแนวคิดตัวแสดงสันติภาพที่เป็นกลางของ Svensson (2014) มาเป็นฐานในการวิเคราะห์สถานภาพผ่านกรอบ SWOT เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่จะพัฒนาแผนงานในอนาคตในการส่งเสริมสันติภาพ ความมั่นคง และการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำถามวิจัย

1. พลวัตเชิงยุทธศาสตร์และการปรับตัวเชิงโครงสร้างของเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้สภาวะเปลี่ยนแปลงผ่านมีลักษณะอย่างไร
2. เครือข่ายภาคประชาสังคมในฐานะตัวแสดงเชิงการเมืองมีแนวทางการพัฒนาแผนงานเชิงบูรณาการ (Roadmap) อย่างไร เพื่อส่งเสริมสันติภาพ ความมั่นคง และการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์วิจัย

- เพื่อวิเคราะห์พลวัตผ่านการถอดบทเรียนสถานภาพเชิงยุทธศาสตร์ของเครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้
- เพื่อพัฒนาแผนงานเชิงบูรณาการ (Roadmap) สำหรับเครือข่ายภาคประชาสังคมในการหนุนเสริมสันติภาพและการพัฒนาที่ยั่งยืน

วรรณกรรมและกรอบแนวคิด: พลวัตและบทบาทภาคประชาสังคมชายแดนใต้

จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งในและต่างประเทศ สามารถสังเคราะห์ภาพรวมและความท้าทายของภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. โครงสร้างและบทบาทของภาคประชาสังคมในมิติ “ตัวแสดงเชิงการเมือง”

ภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงการเยียวยาหรือพัฒนาในเชิงเทคนิคเท่านั้น แต่มีสถานะเป็น “ตัวแสดงเชิงการเมืองในพื้นที่ทางสังคม” (Political Actors in Social Space) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Paffenholz (2010) ที่ระบุถึงบทบาทหน้าที่สำคัญของภาคประชาสังคมในการสร้างสันติภาพ โดยเฉพาะการทำหน้าที่เป็นผู้คุ้มครอง (Protection) การตรวจสอบ (Monitoring) และการสนับสนุนวาระสันติภาพ (Advocacy) ซึ่งบทบาทเหล่านี้ปรากฏชัดในกลุ่มองค์กรเครือข่ายทำงานศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์ งานศึกษานี้จึงมองนิยามภาคประชาสังคมผ่านมุมมองของมุฮัมมัดอายูบ ปาทาน และคณะ (2555) ซึ่งเป็นการนำเสนอทัศนะจากผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ (Insider) ที่ชี้ให้เห็นว่าภาคประชาสังคมคือกลุ่มองค์กรที่ดำรงสถานะเป็นอิสระจากรัฐ มีความซับซ้อนหลากหลาย (Boonpunth & Rolls, 2016) แต่สามารถทำหน้าที่ชี้แนะกำกับ และต่อรองอำนาจกับภาครัฐเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสาธารณะและสร้างความสมดุลทางอำนาจในพื้นที่ความขัดแย้ง

2. แนวคิดเครือข่ายความร่วมมือ (Collaborative Network) และตัวแสดงที่เป็นกลาง (Neutral Actors)

หัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนภาคประชาสังคมในพื้นที่คือการทำงานผ่าน “เครือข่ายความร่วมมือ” เพื่อสร้างอำนาจต่อรองระหว่างรัฐและประชาชน (เอกรินทร์ ต่วนศิริ, 2556) การรวมกลุ่มยุทธศาสตร์งานที่หลากหลาย (มุฮัมมัดอายูบ ปาทาน และคณะ, 2555) สะท้อนให้เห็นถึงการจัดโครงสร้างเชิงระบบเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะบทบาทของกลุ่มองค์กรที่วางตัวเป็นกลางในความขัดแย้ง ซึ่ง Svensson (2014) ชี้ให้เห็นว่า ตัวแสดงที่เป็นกลางและไม่ใช้ความรุนแรง (Non-biased/Non-violent actors) มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นกลไกเชื่อมประสานและสร้างความไว้วางใจ (Trust-building) ท่ามกลางคู่ขัดแย้งที่มีอุดมการณ์ต่างกัน

นอกจากนี้ พลวัตดังกล่าวยังมีความสอดคล้องกับแนวคิด “สันติภาพในชีวิตประจำวัน” (Everyday Peacebuilding) (Richmond, 2011; Ginty, 2014) ในแง่ที่ภาคประชาสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการลดความตึงเครียดและสร้างพื้นที่ปลอดภัยผ่านการปฏิบัติงานจริงในระดับพื้นที่ ซึ่งถือเป็นฐานรากสำคัญที่ช่วยประคับประคองกระบวนการสันติภาพจากระดับล่างขึ้นสู่บน (Bottom-up) การเคลื่อนไหวในมิตินี้แสดงออกผ่าน “ตัวแทน” (Agency) หรือบทบาทของคนตัวเล็ก ๆ และองค์กรท้องถิ่นในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยและการสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งถือเป็น “โครงสร้างพื้นฐานของสันติภาพ” (Peace Infrastructure) ที่เข้ามาเติมเต็มช่องว่างในจุดที่กลไกกระแสหลักของรัฐไม่สามารถเข้าถึงได้อย่างมีประสิทธิภาพ Richmond (2011) ให้ความสำคัญกับความต้องการพื้นฐานและการใช้ชีวิตของคนในพื้นที่ มากกว่าแค่การเซ็นสัญญาบนกระดาษ

3. ความท้าทาย ข้อจำกัด และการบริหารความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง

แม้ภาคประชาสังคมจะมีศักยภาพในการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของพื้นที่และความสามัคคี แต่ต้องเผชิญกับความท้าทายเชิงโครงสร้างที่สำคัญ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องความไว้วางใจ (Trust) ทั้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และระหว่างภาคประชาสังคมกับรัฐ (Anuwong et al., 2023) ความสัมพันธ์กับรัฐจึงมีลักษณะย้อนแย้งในตัวเองคือ ในด้านหนึ่งต้องการการสนับสนุนด้านทรัพยากรและนโยบาย แต่อีกด้านหนึ่งกลับมองว่าการแทรกแซงของรัฐเป็นภัยคุกคามต่อความเป็นอิสระ (Boonpunth & Rolls, 2016) อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ Boonpunth and Saheem (2025) ที่ประเมินความยั่งยืนของภาคประชาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า มิติทางด้านการเงิน (Financial Viability) และการขับเคลื่อนนโยบาย (Advocacy) มีค่าคะแนนต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับมิติอื่น ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม้เครือข่ายจะมีศักยภาพในการทำงานพื้นที่ แต่ยังคงขาดกลไกสนับสนุนที่เอื้อต่อการสร้างผลกระทบเชิงนโยบายในระยะยาว ปัญหาความไม่มั่นคงทางการเงินและการพึ่งพางบประมาณภายนอกเป็นอุปสรรคสำคัญที่ภาคประชาสังคมในพื้นที่ความขัดแย้งต้องเผชิญ (Paffenholz, 2010)

4. ช่องว่างทางความรู้และจุดมุ่งหมายของงานวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น พบว่าแม้จะมีงานศึกษาเกี่ยวกับบทบาทภาคประชาสังคมชายแดนใต้จำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่มักเป็นการนำเสนอแบบแยกส่วนตามภารกิจเฉพาะด้าน หรือเป็นการสรุปบทเรียนเชิงโครงการเป็นครั้งคราว ยังขาดการสังเคราะห์ “พลวัตเชิงยุทธศาสตร์องค์รวม” ของเครือข่ายภาคประชาสังคมในช่วงเปลี่ยนผ่านของกระบวนการสันติภาพกับ “สถานะตัวแสดงเชิงการเมือง” อย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยการวิเคราะห์สถานภาพผ่านกรอบ SWOT และการจัดการความร่วมมือเชิงเครือข่ายของ 20 องค์กร เพื่อจัดการความรู้จากงานเชิงปฏิบัติการไปสู่ข้อถกเถียงเชิงแนวคิดว่าด้วยการปรับตัวของภาคประชาสังคมในพื้นที่ขัดแย้ง เพื่อให้เห็นศักยภาพที่แท้จริงและจัดทำแผนงาน (Roadmap) ที่นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง มากกว่าเพียงการถกเถียงเชิงทฤษฎีในระดับมหภาค

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการวิเคราะห์พลวัตเชิงยุทธศาสตร์ของภาคประชาสังคมผ่านกระบวนการถอดบทเรียนเชิงลึก โดยมีรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการศึกษาครั้งนี้คือ องค์กรภาคประชาสังคมที่เคยเข้าร่วมโครงการของสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) จากตัวแทนภาคประชาสังคมจำนวน 20 องค์กร องค์กรละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion Criteria) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมความหลากหลายของภารกิจและประสบการณ์ในช่วงเปลี่ยนผ่านปี 2547 ได้แก่ 1. เป็นคณะกรรมการขององค์กรในตำแหน่งระดับบริหารหรือปฏิบัติการหลัก เช่น ประธาน กรรมการ หรือเลขานุการ 2. มีประสบการณ์การทำงานในองค์กรของตนเองไม่ต่ำกว่า 3 ปี เพื่อให้เข้าใจพัฒนาการขององค์กรอย่างลึกซึ้ง 3. เคยเข้าร่วมกิจกรรมกับสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษาอย่างน้อย 3 ครั้ง เพื่อให้มั่นใจว่ามีความเข้าใจในบริบทการขับเคลื่อนงานร่วมกันเป็นอย่างดี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก กึ่งโครงสร้าง มีคำถามเกี่ยวกับผลการดำเนินงานขององค์กร ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ สิ่งที่ต้องทำต่อไปเพื่อส่งเสริมสันติภาพ และมุมมองต่อการทำงานของภาคประชาสังคมในพื้นที่ ใช้เวลาสัมภาษณ์ประมาณ 1 ชั่วโมงต่อคน
2. แบบการสนทนากลุ่ม กึ่งโครงสร้าง ใช้สำหรับตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก มีแนวคำถามเช่นเดียวกับแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมงต่อกลุ่ม โดยแบ่งกลุ่มละ 10 คน
3. แบบบันทึกการแสดงความคิดเห็น ใช้บันทึกความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างและผู้วิจัยในระหว่างกระบวนการ

การเก็บรวบรวมข้อมูล มี 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ออกมาอย่างเป็นธรรมชาติ
2. การสนทนากลุ่ม เชิญผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์เชิงลึกมาเข้าร่วม เพื่อตรวจสอบข้อมูลร่วมกันอีกครั้ง ด้วยแนวคำถามเดิม
3. การสานเสวนาเวทีสาธารณะ เชิญผู้เข้าร่วมวิจัยทั้งหมดมาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ โดยผู้วิจัยจะบันทึกความคิดเห็นผ่านการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จัดขึ้น 1 ครั้ง ใช้เวลาประมาณ 5-6 ชั่วโมง

การวิเคราะห์ข้อมูลและตีความ ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) อย่างเป็นระบบเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลเชิงคุณภาพไปสู่การจัดหมวดหมู่ SWOT ดังนี้

1. การจัดกลุ่มและพิจารณาข้อมูล นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มมาคัดแยกความเหมือนและความแตกต่าง เพื่อระบุปัจจัยภายใน (จุดแข็ง/จุดอ่อน) และปัจจัยภายนอก (โอกาส/อุปสรรค)
2. การตีความเชิงยุทธศาสตร์ สังเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อเข้าใจพลวัตการปรับตัวของเครือข่าย โดยมีการแทรกบทสัมภาษณ์หรือคำพูดโดยตรง ในส่วนการนำเสนอผลการศึกษา

การตรวจสอบข้อมูล 3 วิธี ได้แก่

1. ใช้การเก็บข้อมูลที่ต่างกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสนทนาเวทีสาธารณะ
2. ใช้แหล่งข้อมูลที่ต่างกัน ได้แก่ ตัวแทนจากองค์กรภาคประชาสังคมต่าง ๆ
3. ใช้ผู้เก็บข้อมูลที่ต่างกัน ได้แก่ นักวิจัยหลักและนักวิจัยร่วม

จริยธรรมการวิจัย โครงการวิจัยผ่านการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในคน จากคณะกรรมการวิจัยในคน ชุมกลาง มหาวิทยาลัยมหิดล รหัสโครงการ MU-CIRB 2025/172.0404 โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยบนพื้นฐาน 4 ข้อ ได้แก่ 1. การให้ความเคารพบุคคล ให้ข้อมูลโครงการวิจัยอย่างครบถ้วน 2. ผลประโยชน์ หลีกเลี่ยงผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์ต่อผู้เข้าร่วม 3. ความยุติธรรม ให้ความสำคัญต่อทุกความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม และ 4. การจัดการความเสี่ยง ยึดถือความสะอาดและความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมวิจัยและนักวิจัยเป็นหลัก

ผลการศึกษา

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และเวทีสาธารณะ เพื่อศึกษาพลวัตเชิงยุทธศาสตร์ของเครือข่ายภาคประชาสังคม 20 องค์กร ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วนหลัก เพื่อให้เห็นพัฒนาการและสถานภาพเชิงระบบ ได้แก่ 1. พลวัตและพัฒนาการของภาคประชาสังคมชายแดนใต้ 2. การวิเคราะห์สถานภาพเชิงยุทธศาสตร์ (SWOT Analysis) 3. โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ของเครือข่ายภาคประชาสังคม ดังนี้

1. พลวัตและพัฒนาการของภาคประชาสังคมชายแดนใต้

จากการสนทนากลุ่ม สามารถสรุปผลการศึกษาได้ว่า ภาคประชาสังคมในพื้นที่ไม่ได้หยุดนิ่ง แต่มีพัฒนาการที่สิ้นไหลและปรับตัวตามสถานการณ์ความขัดแย้งและการเมืองไทย โดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 ยุคสมัยสำคัญ ดังนี้

1.1 ยุคการต่อสู้เชิงอัตลักษณ์และการเมือง (ช่วงก่อนปี 2547) เป็นยุคที่ภาคประชาสังคมเน้นการเคลื่อนไหวผ่านประเด็นทางศาสนาและวัฒนธรรม รวมถึงการเรียกร้องความเป็นธรรมจากการใช้อำนาจรัฐ เช่น เหตุการณ์สะพานกอตอ การประท้วงเรื่องการแต่งกายตามหลักศาสนา ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

สุขภาพ การกุศล และองค์กรเยาวชน/นักศึกษา การทำงานในระยะแรกนี้เป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในระดับชุมชน

1.2 ยุคเผชิญหน้าและจัดการผลกระทบ (ช่วงปี 2547 - 2553) หลังเหตุการณ์ปล้นปืนปี 2547 ภาคประชาสังคมขยายตัวอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองต่อภัยการเหยียดผู้ได้รับผลกระทบ การเฝ้าระวังสิทธิมนุษยชน และการลดความรุนแรงในพื้นที่ ซึ่งเป็นช่วงที่องค์กรใหม่ ๆ เริ่มก่อตัวขึ้นจำนวนมาก

1.3 ยุคแสวงหาทางออกและพื้นที่กลาง (ช่วงปี 2554 - 2560) เป็นช่วงที่เริ่มมีกระบวนการพูดคุยสันติภาพอย่างเป็นทางการ ภาคประชาสังคมเริ่มปรับบทบาทจากการทำงานเฉพาะหน้า สู่อการสร้าง “พื้นที่กลาง” (Common Space) เพื่อสื่อสารกับคู่ขัดแย้งและสร้างความเข้าใจกับสาธารณะ ช่วงนี้เป็นหมุดหมายสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ โดยเฉพาะในประเด็นรูปแบบการปกครอง ภาคประชาสังคมได้ทำงานร่วมกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อรวบรวมข้อเสนอการกระจายอำนาจ ที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและตอบสนองต่อความต้องการของคนในท้องถิ่น

1.4 ยุคยกระดับยุทธศาสตร์เครือข่ายและความยั่งยืน (ช่วงปี 2561 - ปัจจุบัน) ภาคประชาสังคมเข้าสู่ช่วงการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญ โดยมุ่งเน้นการทำงานเชิง “โครงสร้างเครือข่ายองค์กรรวม” (เช่น สภาประชาสังคมฯ และ CAP) เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองเชิงนโยบาย และแสวงหาความยั่งยืนทางการเงินเพื่อรักษาความเป็นอิสระทางการเมือง (Insider Perspective)

2. การวิเคราะห์สถานภาพเชิงยุทธศาสตร์ (SWOT Analysis)

จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มของ 20 องค์กรเครือข่าย ผู้วิจัยได้จำแนกสถานะแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์เพื่อให้เห็นพลวัตของภาคประชาสังคม ดังนี้

2.1 จุดแข็ง (Strengths): ทูตทางสังคมและการนิยามตนเอง

จุดแข็งที่สำคัญที่สุดคือ “ความไว้วางใจ” และ “ความเชี่ยวชาญในพื้นที่” ซึ่งทำให้ภาคประชาสังคมมีสถานะเป็นตัวกลางที่รัฐเข้าไม่ถึง ดังที่ตัวแทนองค์กรระบุว่า

“ความสำเร็จของเราไม่ใช่แค่การทำกิจกรรมจบ แต่คือการที่ชาวบ้านกล้าเดินมาหาเราเมื่อเขาเดือดร้อน เพราะเขามั่นใจว่าเราเป็นคนในพื้นที่ที่เข้าใจเขาจริง ๆ ไม่ใช่แค่หน่วยงานที่มาแล้วก็ไป” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 22 สิงหาคม 2568)

นอกจากนี้ การมีทักษะในการประสานงาน (Collaborative Skill) ยังเป็นจุดแข็งที่ช่วยให้เกิดการรวมตัวเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง

“เราไม่ได้ทำงานคนเดียวอีกต่อไป การมีเครือข่ายทำให้เรามีอำนาจต่อรองมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อต้องสะท้อนปัญหาเชิงนโยบายต่อรัฐ” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 22 สิงหาคม 2568)

2.2 จุดอ่อน (Weaknesses): ความยั่งยืนและช่องว่างระหว่างวัย

ในมิติปัจจัยภายใน ภาคประชาสังคมยอมรับถึงข้อจำกัดเรื่องงบประมาณที่ส่งผลต่อความเป็นอิสระ (Autonomy) และความท้าทายในการส่งต่องานสู่คนรุ่นใหม่

“ความไม่ต่อเนื่องของงบประมาณส่งผลต่ออิสระในการดำเนินงาน... และอีกประเด็นคือการสร้างคนรุ่นใหม่มาสืบทอดงานสิทธิหรือสันติภาพมันยาก เพราะอุดมการณ์อย่างเดียวอาจไม่พอต่อความมั่นคงในชีวิตของเขาในยุคนี” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 22 สิงหาคม 2568)

2.3 โอกาส (Opportunities): พื้นที่กลางในกระบวนการสันติภาพ

กระแสการเปิดพื้นที่พูดคุยสันติภาพในระดับนโยบาย เป็น “หน้าต่างแห่งโอกาส” ที่สำคัญที่ทำให้บทบาท “ตัวแสดงที่เป็นกลาง” (Neutral Actors) ทรงพลังขึ้น

“การที่กระบวนการสันติภาพเริ่มเปิดรับเสียงจากภาคประชาสังคมมากขึ้น ถือเป็นโอกาสทองที่เราจะนำข้อเสนอจากฐานรากขึ้นไปวางบนโต๊ะพูดคุยอย่างเป็นทางการ” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 สิงหาคม 2568)

2.4 อุปสรรค (Threats): มาตรการรัฐและความหวาดระแวง

อุปสรรคภายนอกที่แหลมคมที่สุดคือ มาตรการด้านความมั่นคงและทัศนคติเชิงลบจากรัฐที่มองว่า CSOs เป็นฝ่ายตรงข้าม ดังที่แกนนำเครือข่ายท่านหนึ่งสะท้อนความย้อนแย้งว่า

“บางครั้งเราต้องการให้รัฐหนุนเสริมเรื่องงบประมาณหรือกฎหมายเพื่อความยั่งยืน แต่พอรัฐเข้ามาเรากลับรู้สึกว่ามีพื้นที่อิสระของเราถูกรบกวบ หรือถูกมองด้วยสายตาความมั่นคง ทำให้การทำงานเชิงลึกกับชุมชนทำได้ยากขึ้น” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 สิงหาคม 2568)

ความย้อนแย้งนี้แสดงให้เห็นว่า แม้ภาคประชาสังคมจะต้องการการยอมรับเชิงนโยบายจากรัฐ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องพยายามรักษา “ระยะห่าง” เพื่อคงไว้ซึ่งความไว้วางใจจากฐานรากตามแนวทาง Everyday Peacebuilding

เพื่อให้เห็นภาพรวมของศักยภาพและข้อจำกัดของเครือข่ายภาคประชาสังคม 20 องค์กร ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ลงสู่ตารางวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ ดังแสดงในตารางที่ 1 (SWOT Matrix)

ตารางที่ 1 SWOT Matrix ของเครือข่ายภาคประชาสังคมชายแดนใต้ยุคเปลี่ยนผ่าน

ปัจจัยภายใน (Internal)	ปัจจัยภายนอก (External)
จุดแข็ง (Strengths) <ol style="list-style-type: none"> ทุนทางสังคมและความไว้วางใจสูง ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (สิทธิ/เยียวยา) พลังการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย (Policy Advocacy)	โอกาส (Opportunities) <ol style="list-style-type: none"> พื้นที่กลางในกระบวนการพูดคุยสันติภาพ การยอมรับจากประชาคมระหว่างประเทศ กระแสการเรียกร้อง “สันติภาพจากฐานราก”
จุดอ่อน (Weaknesses) <ol style="list-style-type: none"> การขาดความต่อเนื่องของงบประมาณ ช่องว่างระหว่างคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ระบบการจัดการข้อมูลที่ยังไม่เป็นเอกภาพ	อุปสรรค (Threats) <ol style="list-style-type: none"> ข้อจำกัดจากกฎหมายพิเศษและฝ่ายความมั่นคง การแทรกแซง/ความพยายามควบคุมจากภาครัฐ ความแปรปรวนของสถานการณ์ความรุนแรง

3. โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ของเครือข่ายภาคประชาสังคม

จากการวิเคราะห์พลวัตความร่วมมือของเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ 20 องค์กร ทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และเวทีสาธารณะ พบว่าความสัมพันธ์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียง การทำกิจกรรมรายโครงการ แต่มีลักษณะเป็น “เครือข่ายยุทธศาสตร์แบบแนวนอน” (Horizontal Strategic Network) ที่ก้าวข้ามขีดจำกัดเดิมของการทำงานแบบแยกส่วนสู่การสร้างแนวร่วมที่มีทิศทางร่วมกัน โดยมี กลไกการทำงานร่วมกัน 3 มิติหลัก ดังนี้

3.1 การประสานพลังระหว่างแพลตฟอร์มหลัก

หัวใจสำคัญของเครือข่ายคือการหลอมรวมการทำงานระหว่าง สภาประชาสังคมชายแดนใต้ และ สมัชชาประชาสังคมเพื่อสันติภาพ (CAP) เพื่อสร้าง “พลังอำนาจต่อรองร่วม” (Collective Power) ซึ่งเปรียบเสมือน “แกนกลางการประสานพลัง” (Core Strategic Synergy) หรือวงกลมศูนย์กลางในแผนภาพที่ 1 ที่ทำหน้าที่เป็น “กองบัญชาการยุทธศาสตร์” (Strategic Hub) ในการรวบรวมข้อมูลและเสียงจากเครือข่ายย่อยเพื่อแปลงเป็นท่าทีทางการเมืองที่แข็งแกร่ง ดังที่ตัวแทนเครือข่ายสะท้อนว่า

“เราต้องเชื่อมสภาประชาสังคมฯ กับ CAP ให้ติดกัน เพื่อให้เวลาขับเคลื่อนประเด็นใหญ่ระดับนโยบาย มันมีพลังและเป็นเอกภาพมากขึ้น ไม่ใช่ต่างคนต่างทำอย่างในอดีต” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 กรกฎาคม 2568)

3.2 การขับเคลื่อนเชิงนโยบายผ่านบทบาท “ตัวกลาง” (Strategic Mediation)

โครงสร้างเครือข่ายมุ่งเน้นการยกระดับสถานะสู่การเป็น “Party C” หรือผู้สังเกตการณ์ในกระบวนการสันติภาพอย่างเป็นทางการ โดยเปลี่ยนผ่านจากสถานะ “ผู้ได้รับผลกระทบ” มาสู่การเป็น “ผู้เสนอทางออกเชิงนโยบาย” (Policy Proposer) ซึ่งสะท้อนผ่าน “เป้าหมายยุทธศาสตร์” (Strategic Path to Party C) ในแผนภาพ ที่มีลูกศรชี้พุ่งออกจากวงกลางไปยัง Policy Advocacy Goal เพื่อนำเสียงจากพื้นที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพระดับสากลอย่างเป็นรูปธรรม ดังตัวแทนเครือข่ายระบุว่า

“เป้าหมายของเราไม่ใช่แค่การจัดเวทีไปวัน ๆ แต่เราต้องยกระดับงานวิจัยและข้อเสนอให้คมพอที่จะวางบนโต๊ะพูดคุยได้ เราอยากเห็นภาคประชาสังคมเข้าไปอยู่ในฐานะ Party C หรือผู้สังเกตการณ์ที่มีสิทธิมีเสียงจริง ๆ เพื่อยืนยันว่าสันติภาพต้องกินได้และตอบโจทย์คนในพื้นที่” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 กรกฎาคม 2568)

3.3 การสร้างความยั่งยืนและพลังของคนรุ่นใหม่

เพื่อให้สามารถดำรงสถานะเป็น “ตัวแสดงเชิงการเมือง” ที่เป็นอิสระ เครือข่ายได้ปรับโครงสร้างสู่ความยั่งยืนผ่านการทำงานของ “เครือข่ายเชิงประเด็นและการขับเคลื่อนฐานราก” (Thematic Clusters) ซึ่งเป็นวงกลมรอบนอกในแผนภาพที่ทำหน้าที่เป็น “ตัวรับสัญญาณ” จากปัญหาจริงในพื้นที่ ทั้งในมิติสิทธิชุมชน การตรวจสอบเผด็จการ โดยเฉพาะกลุ่มมิติ “สันติภาพในชีวิตประจำวัน/คนรุ่นใหม่” ที่มุ่งเน้นการสร้างสันติภาพจากระดับล่าง และงานเฝ้าระวังเศรษฐกิจผ่านโมเดลธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) ดังที่แกนนำเครือข่ายระบุว่า

“เราจะรอเงินทุนจากภายนอกอย่างเดียวไม่ได้แล้ว ยุทธศาสตร์ใหม่ของเราคือการทำ Social Enterprise เพื่อให้องค์กรอยู่ได้ด้วยตัวเอง และที่สำคัญคือต้องเปิดพื้นที่ให้เด็กสมัยใหม่เขาได้ลองผิดลองถูก มีวาระของเขาเอง เพื่อให้ไฟของอุดมการณ์มันส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างไม่สะดุด” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 กรกฎาคม 2568)

จากข้อมูลโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ของเครือข่ายภาคประชาสังคม แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างเครือข่ายแนวราบที่เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างแพลตฟอร์มหลัก (สภาประชาสังคมชายแดนใต้ และ CAP) เพื่อเปลี่ยนพลังจากกลุ่มประเด็นระดับฐานรากให้กลายเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย (Policy Advocacy) และมุ่งสู่บทบาท Party C ในอนาคต ตามแนวทาง Peace Infrastructure โดยสรุปเป็นภาพที่ 1 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ของเครือข่ายภาคประชาสังคม

ภาพที่ 1 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ของเครือข่ายภาคประชาสังคม

การอภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์พลวัตเชิงยุทธศาสตร์และการปรับตัวของเครือข่ายภาคประชาสังคม 20 องค์กรในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ผู้วิจัยมีประเด็นอภิปรายผลที่สำคัญ ดังนี้

1. บทบาทตัวแสดงเชิงการเมืองภายใต้ภารกิจสร้างสันติภาพ

ข้อค้นพบที่ชี้ว่าภาคประชาสังคมในพื้นที่ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงงานสงเคราะห์หรือการเยียวยา แต่มีพลวัตสู่การเป็น “ตัวแสดงเชิงการเมืองในพื้นที่ทางสังคม” (Political Actors in Social Space) โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวเชิงนโยบายในกรณีผู้นำสายบุรี หรือ การรวมตัวผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายผ่านสภาประชาสังคมชายแดนใต้ ภาคประชาสังคมพยายามสร้าง “พื้นที่สาธารณะ” (Public Sphere) ในสภาพแวดล้อมที่ยากลำบาก สภาประชาสังคมฯ และ CAP นั้น คือ “พื้นที่กลาง” เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจากความขัดแย้งไปสู่การเมืองเชิงสร้างสรรค์ พลวัตเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Paffenholz (2010) ที่ระบุว่าภาคประชาสังคมทำหน้าที่สำคัญในการสนับสนุนวาระสันติภาพ (Advocacy) ตรวจสอบอำนาจรัฐ ภาคประชาสังคมมีบทบาทเป็น “ตัวกลาง” (Strategic Mediation) ที่การศึกษานี้ค้นพบ สอดคล้องกับหน้าที่หลักของภาคประชาสังคมในพื้นที่ความขัดแย้ง

ระดับสากลตามที่ Paffenholz ได้รวบรวมไว้ โดยเฉพาะการทำหน้าที่เชื่อมประสานความสัมพันธ์ในสังคมที่แตกแยก อย่างไรก็ตาม พลวัตในชายแดนได้แสดงให้เห็นความแหลมคมกว่าทฤษฎีสากลในมิติของการ “ต่อรองเชิงอำนาจ” (Power Negotiation) ซึ่งภาคประชาสังคมใช้อำนาจการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและปกป้องสิทธิของชุมชนท่ามกลางการบังคับใช้กฎหมายพิเศษ และการที่สภาประชาสังคมฯ และ CAP พยายามยกระดับเป็น Party C คือรูปแบบหนึ่งของ “ตัวแทนระดับท้องถิ่น” (Local Agency) ตามแนวคิดของ Richmond (2011) ที่พยายามสร้างอำนาจต่อรองเพื่อไม่ให้สันติภาพถูกกำหนดโดยคู่ขัดแย้งหลักเพียงอย่างเดียว

2. ความย้อนแย้งในจุดยืนและความสัมพันธ์ (Strategic Positioning)

ผลการศึกษาพบความย้อนแย้งที่น่าสนใจในเรื่องความสัมพันธ์กับภาครัฐ ซึ่งสามารถอภิปรายผ่านการแบ่งกลุ่มจุดยืนทางการเมืองได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอิงรัฐ (State-oriented) ที่เน้นความยั่งยืนผ่านงบประมาณสนับสนุน กลุ่มสนับสนุนขบวนการ/อุดมการณ์ (Movement-oriented) ที่รักษาพื้นที่อิสระอย่างเข้มข้น กลุ่มตัวกลางที่เป็นกลาง (Neutral Actors) มุ่งสร้างพื้นที่ปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับมุฮัมมัดอายุบ ปาทาน และคณะ (2555) ตามบริบทพื้นที่ สอดคล้องกับข้อสังเกตของ Paffenholz (2010) ที่ชี้ให้เห็นว่าภาคประชาสังคมในพื้นที่ขัดแย้งมักมีการวางตัวที่สัมพันธ์กับขั้วอำนาจที่แตกต่างกัน ขณะที่บทบาทของกลุ่มตัวกลาง (Neutral Actors) ที่มุ่งสร้างพื้นที่ปลอดภัยนั้น ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Svensson (2014) ในเรื่องการรักษาความไว้วางใจผ่านความเป็นกลางเชิงยุทธศาสตร์ในกระบวนการสันติภาพ แต่ในขณะเดียวกันก็นำไปสู่ความย้อนแย้งเชิงระบบ (Paradox) โดยกลุ่มที่ต้องการสนับสนุนจากรัฐมักถูกมองด้วยความระแวงจากกลุ่มอุดมการณ์ ความย้อนแย้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า “ความเป็นกลาง” ในพื้นที่ความขัดแย้งไม่ใช่สถานะที่คงที่ แต่คือยุทธศาสตร์การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและการรักษาความไว้วางใจ (Trust) จากคนในพื้นที่ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุด

ความย้อนแย้งที่พบนี้สะท้อนถึง “ความหวาดระแวงเชิงโครงสร้าง” ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับภาครัฐเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเชื่อมั่นระหว่างเครือข่ายด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Anuwong et al. (2023) ที่ระบุถึงความท้าทายสำคัญในเรื่องความไว้วางใจ (Trust) ระหว่างกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์และศาสนาในพื้นที่ขัดแย้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนงานสันติภาพในระยะยาว

3. การสร้างโครงสร้างพื้นฐานสันติภาพจากฐานราก (Peace Infrastructure)

บทบาทของเครือข่ายเป็นการสร้าง “สันติภาพในชีวิตประจำวัน” (Everyday Peacebuilding) ผ่านกิจกรรมของกลุ่มทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม กลุ่มสตรี เยาวชน ของคนรุ่นใหม่กลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น และการสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม สอดคล้องอย่างยิ่งกับแนวคิดของ Richmond (2011) และ Ginty (2014) ที่มองว่าสันติภาพไม่ได้ถูกสร้างจากโครงสร้างระดับบน (Top-down) เพียงอย่างเดียว แต่มีรากฐานมาจาก “ตัวแทน” (Agency) ของคนท้องถิ่น การนำเสียงจากฐานรากไปสู่โต๊ะเจรจา สอดคล้องกับแนวคิด “สันติภาพหลังเสรีนิยม” (Post-Liberal Peace) ของ Richmond (2011) ที่มองว่าสันติภาพที่แท้จริงต้องเกิดจากการที่ภาคประชาสังคมท้องถิ่นเข้าไป “เจรจา” หรือ “ต่อรอง” (Renegotiate) กับโครงสร้างอำนาจรัฐ เพื่อให้เกิด

สันติภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง (Everyday Peace) ข้อค้นพบนี้ยืนยันว่าโครงสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมในชายแดนใต้ทำหน้าที่เป็น “โครงสร้างพื้นฐานสันติภาพ” (Peace Infrastructure) ที่ช่วยค้ำยันสถานการณ์ไม่ให้เลวร้ายลงในช่วงที่กระบวนการพูดคุยสันติภาพระดับนโยบายเกิดการชะงักงัน ดังนั้น กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ขับเคลื่อนสันติภาพในชีวิตประจำวัน จึงสอดคล้องกับข้อเสนอของ Richmond (2011) ที่ว่าสันติภาพที่ยั่งยืนต้องยึดโยงกับ “The Everyday” และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกระบวนการสันติภาพกลายเป็นเรื่องไกลตัวประชาชน

4. การยกระดับสู่ Party C และความยั่งยืนในอนาคต

ข้อเสนอเรื่องการเป็น “Party C” หรือผู้สังเกตการณ์ที่เป็นทางการในกระบวนการพูดคุย และการพัฒนาโมเดล “ธุรกิจเพื่อสังคม” (Social Enterprise) เพื่อพึ่งพาตนเอง สอดคล้องกับงานของ Boonpunth and Rolls (2016) ที่ชี้ว่าความยั่งยืนทางการเงินและความเป็นอิสระเชิงนโยบายคือ ปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จของภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ การปรับตัวสู่ความเป็นมืออาชีพไม่ได้หมายถึงการละทิ้งอุดมการณ์ แต่คือยุทธศาสตร์การปรับตัวเพื่อเป็นตัวแสดงที่ทรงพลังและมีศักยภาพในการขับเคลื่อนสันติภาพในระยะยาวอย่างแท้จริง ขณะเดียวกัน ยังสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Boonpunth and Saheem (2025) ที่ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่าง (Disparities) ของระดับความยั่งยืนตามแหล่งที่มาของเงินทุนและประวัติขององค์กร โดยเฉพาะกลุ่มที่เน้นการขับเคลื่อนสันติภาพมักเผชิญความเปราะบางทางการเงินมากกว่ากลุ่มงานพัฒนาทั่วไป ส่งผลให้มีความจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนที่ตรงเป้าหมาย (Targeted Support) เพื่อรักษาบทบาทในการเป็นตัวกลางที่เป็นกลาง

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย การศึกษาพบว่าภาคประชาสังคม 20 องค์กรในชายแดนใต้มีพลวัตการปรับตัวที่โดดเด่นจากการเป็นผู้บรรเทาทุกข์สู่การเป็น “ตัวแสดงเชิงการเมือง” ที่ใช้เครือข่ายแนวราบ (สภาประชาสังคมฯ และ CAP) เป็นฐานในการต่อรอง แม้จะเผชิญความยั่งยืนในความสัมพันธ์กับรัฐและความท้าทายเรื่องความยั่งยืนของแหล่งทุน แต่ภาคประชาสังคมยังคงเป็น “โครงสร้างพื้นฐานสันติภาพ” ที่สำคัญในการเชื่อมโยงเสียงจากฐานรากสู่ระดับนโยบาย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางในอนาคต (Roadmap)

ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาสังคมเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ดังนี้

1. **ยกระดับสถานะสู่ “Party C”** ผลักดันให้เครือข่ายภาคประชาสังคมมีสถานะเป็นผู้สังเกตการณ์หรือตัวแทนภาคประชาชนที่เป็นทางการในโต๊ะพูดคุยสันติภาพ เพื่อให้ข้อเสนอเชิงนโยบายที่กลั่นกรองจากพื้นที่ถูกนำไปพิจารณาอย่างเป็นระบบ

2. การสร้างความยั่งยืนทางการเงิน (Social Enterprise) สนับสนุนให้องค์กรภาคประชาสังคมพัฒนาโมเดลธุรกิจเพื่อสังคม เพื่อลดการพึ่งพางบประมาณจากแหล่งทุนภายนอกเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะช่วยรักษา “ความเป็นอิสระทางการเงิน” ในการทำงานขับเคลื่อนประเด็นที่อ่อนไหว

3. การสร้างและส่งต่อสู่คนรุ่นใหม่ จัดทำหลักสูตรและพื้นที่การเรียนรู้ (Peace Innovation) เพื่อขัดเกลาและสร้างพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในวาระของตนเอง ป้องกันช่องว่างระหว่างวัยที่จะส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องของอุดมการณ์สันติภาพ

4. การบูรณาการข้อมูลและงานวิจัย พัฒนาระบบการจัดการข้อมูลที่เป็นเอกภาพระหว่างเครือข่ายเพื่อเปลี่ยนข้อมูลดิบจากการทำงานในพื้นที่ให้กลายเป็นงานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่สามารถใช้ได้แย่งหรือนำเสนอนโยบายต่อภาครัฐได้อย่างมีน้ำหนัก

เอกสารอ้างอิง

- ดวงยิหวา อุตระสินธุ์. (2559). บันทึกความทรงจำของการต่อสู้ที่ถูกลืม: การประท้วงใหญ่ที่ปัตตานีปี 2518. มติชนสุดสัปดาห์. https://www.matichon.co.th/weekly/deep/article_17453
- พินธกร นามดี. (2564). การประท้วงใหญ่ปัตตานี พ.ศ. 2518: บทเรียนที่ถูกลืม. วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์ (มสป.), 23(2), 50-61.
- มุฮัมมัดอาบูบ ปาทาน และคณะ. (2555). โครงการสำรวจและจัดทำแผนผังองค์กรประชาสังคม/องค์กรชุมชนที่ทำงานในภาคใต้. ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch). <http://deepsouthwatch.org/th/node/3201>
- รอมฎอน ปันจอร์. (12 พฤษภาคม 2555). ฮีญาบและกรือเซะ: ประวัติศาสตร์ปาตานีระยะใกล้และการต่อรongsทางการเมืองที่หายไป. ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. <https://deepsouthwatch.org/node/1831>
- ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. (2568). Conflict Incident Database. <https://deepsouthwatch.org>
- เอกรินทร์ ต่วนศิริ. (2556). เครือข่ายประชาสังคม: พลวัต และบทเรียนการพัฒนาสู่สันติภาพชายแดนใต้. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- Anuwong, K., Vajirakachorn, S., & Chaiksornwet, A. (2023). Social Cohesion in Southern Border Provinces of Thailand. *Asia Social Issue*, 16(3), 1-17. <https://doi.org/10.48048/asi.2023.259187>
- Boonpunth, K., & Rolls, M. (2016). The role of civil society in peacebuilding in southern Thailand. *Journal of Public Affairs*, 16(4), 376-383. <https://doi.org/10.1002/PA.1598>
- Boonpunth, K. C., & Saheem, N. (2025). Building bridges to sustainable peace: assessing civil society's sustainability index in Thailand's Deep South¹. *Asian Affairs: An American Review*, 53(1), 15-35. <https://doi.org/10.1080/00927678.2025.2604451>

- Ginty, R. M. (2014). Everyday Peace: Bottom-up and Local Agency in Conflict-Affected Societies. *Security Dialogue*, 45(6), 548–564. <https://doi.org/10.1177/0967010614550899>
- Paffenholz, T. (Ed.). (2010). *Civil society and peacebuilding: A critical assessment*. Lynne Rienner Publishers.
- Richmond, O. P. (2011). *A post-liberal peace*. Routledge.
- Svensson, I. (2014). *International mediation bias and peacemaking: Taking sides in civil wars*. Routledge.